

๙. สัตติวคฺค

๑. สัตติภาวสุตต

[๘๕] อหิ ภิกฺขเว ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อนุตฺตรํ สัตติภาวํ สจฺจิกาตุํ. กตเมหิ อหิ? อหิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ นิคฺคเหตุพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ น นิคฺคณฺหาติ. ยสฺมี สมเย จิตฺตํ ปคฺคเหตุพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ น ปคฺคณฺหาติ. ยสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหํ สิตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ น สมฺปหํ สติ.¹ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌมฺเปกฺขิตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ น อชฺฌมฺเปกฺขติ. ธีนาธิมฺุตติโก ๑ โหติ สกฺกาเยวโรโต ๑. อิมฺเหิ โข ภิกฺขเว อหิ ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อนุตฺตรํ สัตติภาวํ สจฺจิกาตุํ.

อหิ ภิกฺขเว ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนุตฺตรํ สัตติภาวํ สจฺจิกาตุํ. กตเมหิ อหิ? อหิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ นิคฺคเหตุพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ นิคฺคณฺหาติ. ยสฺมี สมเย จิตฺตํ ปคฺคเหตุพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ. ยสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหํ สิตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหํ สติ. ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌมฺเปกฺขิตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌมฺเปกฺขติ. ปณฺีตานิมฺุตติโก ๑ โหติ นิพฺพานาโรโต ๑. อิมฺเหิ โข ภิกฺขเว อหิ ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนุตฺตรํ สัตติภาวํ สจฺจิกาตุํ. ปจฺมํ.

๒. อวารณสุตต

[๘๖] อหิ ภิกฺขเว ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต สฺถณฺนโตปิ สทฺธมฺมํ อภพฺโพ นิยามํ โยกฺกมิตฺตุํ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ สมฺมตฺตํ. กตเมหิ อหิ? กมฺมาวารณตาย สมฺนฺนาคโต โหติ, กิเลสวารณตาย สมฺนฺนาคโต โหติ, วิปากวารณตาย สมฺนฺนาคโต โหติ, อสฺสทฺโร ๑ โหติ อจฺจนฺทิกโก ๑ ทฺุปรปฺญโย ๑. อิมฺเหิ โข ภิกฺขเว อหิ ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต สฺถณฺนโตปิ สทฺธมฺมํ อภพฺโพ นิยามํ โยกฺกมิตฺตุํ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ สมฺมตฺตํ.

อหิ ภิกฺขเว ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต สฺถณฺนโตปิ สทฺธมฺมํ ภพฺโพ นิยามํ โยกฺกมิตฺตุํ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ สมฺมตฺตํ. กตเมหิ อหิ? น กมฺมาวารณตาย สมฺนฺนาคโต โหติ, น กิเลสวารณตาย สมฺนฺนาคโต โหติ, น วิปากวารณตาย สมฺนฺนาคโต โหติ, สทฺโร ๑ โหติ จฺจนฺทิกโก ๑ ปฺญญวา ๑. อิมฺเหิ โข ภิกฺขเว อหิ ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต สฺถณฺนโตปิ สทฺธมฺมํ ภพฺโพ นิยามํ โยกฺกมิตฺตุํ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ สมฺมตฺตณฺติ. ทฺุติยํ.

๓. ไวโรปิตสุตต

[๘๗] อหิ ภิกฺขเว ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต สฺถณฺนโตปิ สทฺธมฺมํ อภพฺโพ นิยามํ โยกฺกมิตฺตุํ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ สมฺมตฺตํ. กตเมหิ อหิ? มาตา ซีวิตา ไวโรปิตา โหติ, ปิตา ซีวิตา ไวโรปิตา โหติ, อรหา² ซีวิตา ไวโรปิตา โหติ, ตถาคตสฺส ทฺุญฺเจน จิตฺเตน โลหิตํ อฺุปรปาทิตํ โหติ, สํโฆ

¹ อ.ม. สมฺปหํ สติ

² อ. อรหํ

ภินโน ไหติ, ทุปรูปญโณ ไหติ ชไฟฺ เณพฺมุโค. อิมเหิ โช ภิกฺขเว ฉหิ ฅมฺเมหิ สมนฺนาคโต
 สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ อภพฺโพ นิยามํ โอบกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺส ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตํ.

ฉหิ ภิกฺขเว ฅมฺเมหิ สมนฺนาคโต สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ ภพฺโพ นิยามํ โอบกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺส
 ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตํ. กตเมหิ ฉหิ? น มาตา ซีวิตา โวโรปิตา ไหติ, น ปิตา ซีวิตา โวโรปิโต
 ไหติ, น อรหา ซีวิตา โวโรปิโต ไหติ, น ตถาคตสฺส พุฏฺเฐน จิตฺเตน โลหิตํ อุปราทิตํ ไหติ,
 น สํโฆ ภินโน ไหติ, ปญฺญวา ไหติ อชไฟฺ เณพฺมุโค. อิมเหิ โช ภิกฺขเว ฉหิ ฅมฺเมหิ
 สมนฺนาคโต สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ ภพฺโพ นิยามํ โอบกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺส ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตนฺติ. ตติยํ.

๔. สฺสฺสฺสฺสตีสุตฺต

[๔๘] ฉหิ ภิกฺขเว ฅมฺเมหิ สมนฺนาคโต สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ อภพฺโพ นิยามํ โอบกฺกมิตฺตํ
 กุสฺเสสฺส ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตํ. กตเมหิ ฉหิ? ตถาคตปรเวทิตฺเต ฅมฺมวินเย เทสียมานเ น สฺสฺสฺสฺสตี,
 น โสิตํ โอบทฺตี, ^๓น อญฺญาจิตฺตํ อุปรุจฺเจตฺติ, อนตฺถํ คณฺหาติ, อตฺถํ วิญฺจติ, อนนฺนโลมิกาย
 ขนฺติยา สมนฺนาคโต ไหติ. อิมเหิ โช ภิกฺขเว ฉหิ ฅมฺเมหิ สมนฺนาคโต สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ อ
 ภพฺโพ นิยามํ โอบกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺส ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตํ.

ฉหิ ภิกฺขเว ฅมฺเมหิ สมนฺนาคโต สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ ภพฺโพ นิยามํ โอบกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺส
 ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตํ. กตเมหิ ฉหิ? ตถาคตปรเวทิตฺเต ฅมฺมวินเย เทสียมานเ สฺสฺสฺสฺสตี, โสิตํ โอบท
 ตี, อญฺญาจิตฺตํ อุปรุจฺเจตฺติ, อตฺถํ คณฺหาติ, อนตฺถํ วิญฺจติ, อนนฺนโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาค
 โต ไหติ. อิมเหิ โช ภิกฺขเว ฉหิ ฅมฺเมหิ สมนฺนาคโต สฺถนฺนโตปิ สทฺธมฺมํ ภพฺโพ นิยามํ
 โอบกฺกมิตฺตํ กุสฺเสสฺส ฅมฺเมสฺส สมฺมตฺตนฺติ. จตฺตถํ.

๕. อปรฺพหายสุตฺต

[๔๙] ฉ ภิกฺขเว ฅมฺเม อปรฺพหาย อภพฺโพ ทิฏฺฐิสฺสมฺปรทํ สจฺฉิกาทฺตํ. กตเม ฉ? สกฺกาย
 ทิฏฺฐิ วิจิกิฉฺฉํ สึลฺพพตฺตปรามาสํ อปรายคฺมณียํ ราชํ อปรายคฺมณียํ โทสํ อปรายคฺมณียํ โมหํ. อิมเ โช
 ภิกฺขเว ฉ ฅมฺเม อปรฺพหาย อภพฺโพ ทิฏฺฐิสฺสมฺปรทํ สจฺฉิกาทฺตํ.

ฉ ภิกฺขเว ฅมฺเม ปรฺพหาย ภพฺโพ ทิฏฺฐิสฺสมฺปรทํ สจฺฉิกาทฺตํ. กตเม ฉ? สกฺกายทิฏฺฐิ
 วิจิกิฉฺฉํ สึลฺพพตฺตปรามาสํ อปรายคฺมณียํ ราชํ อปรายคฺมณียํ โทสํ อปรายคฺมณียํ โมหํ. อิมเ โช
 ภิกฺขเว ฉ ฅมฺเม ปรฺพหาย ภพฺโพ ทิฏฺฐิสฺสมฺปรทํ สจฺฉิกาทฺตฺนฺติ. ปญฺจมํ.

๖. ปหีนสุตฺต

[๕๐] ฉยิมเ ภิกฺขเว ฅมฺมา ทิฏฺฐิสฺสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคสฺส ปหีนา. กตเม ฉ? สกฺกายทิฏฺฐิ
 วิจิกิฉฺฉา สึลฺพพตฺตปรามาโส อปรายคฺมณียโย ราชโค อปรายคฺมณียโย โทโส อปรายคฺมณียโย โมหเ.
 อิมเ โช ภิกฺขเว ฉ ฅมฺมา ทิฏฺฐิสฺสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคสฺส ปหีนาติ. ฉญฺฉํ.

³ ฉ. น อญฺญา จิตฺตํ อุปรุจฺจาเปติ

๗. อภัพที่สุด

[๙๑] ฉ ภิกษเว ฌมเม อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อุปฺปาเทตฺ. กตฺเม ฉ? สกฺกายโทฏฐิ วิจิกฺขณฺ์ สึลฺพพตฺปรามาสฺ อปายคฺมณฺียํ รากํ อปายคฺมณฺียํ โทสฺ อปายคฺมณฺียํ โมนฺหิ. อิมเ โข ภิกษเว ฉ ฌมเม อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อุปฺปาเทตฺนฺติ. สตฺตมฺ.

๘. ปฐมอภัพภูจฺานสุตฺต

[๙๒] ฉยิมานิ ภิกษเว อภัพภูจฺานานิ. กตฺมานิ ฉ? อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล สตฺถริ อคารโว วิหริตฺ อปฺปติสฺโส, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล ฌมเม อคารโว วิหริตฺ อปฺปติสฺโส, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล สฺสเม อคารโว วิหริตฺ อปฺปติสฺโส, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล สิกฺขาย อคารโว วิหริตฺ อปฺปติสฺโส, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อนนาคฺมณฺียวตฺถุํ ปจฺจาคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อฏฺฐมฺ ภาวํ นิพฺพตฺเตตฺ. อิมานิ โข ภิกษเว ฉ อภัพภูจฺานานิ. อฏฺฐมฺ.

๙. ทุตฺยอภัพภูจฺานสุตฺต

[๙๓] ฉยิมานิ ภิกษเว อภัพภูจฺานานิ. กตฺมานิ ฉ? อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล กณฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต อุปคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล กณฺจิ สงฺขารํ สุขโต อุปคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล กณฺจิ ฌมฺมํ อตฺตโต อุปคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อนนฺตรียกมฺม⁴ กาทฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล โโกตฺถลมฺงคฺเลน สุทฺธิํ ปจฺจาคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อิตฺ พหิทฺธา ทกฺขิณฺณยํ คเวสิตฺ. อิมานิ โข ภิกษเว ฉ อภัพภูจฺานานิ. นวมฺ.

๑๐. ตตฺยอภัพภูจฺานสุตฺต

[๙๔] ฉยิมานิ ภิกษเว อภัพภูจฺานานิ. กตฺมานิ ฉ? อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล มาตฺริ ชีวิตา โวโรเปตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล ปิตฺริ ชีวิตา โวโรเปตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อรหฺนฺตํ ชีวิตา โวโรเปตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล ตถาคตฺสส ทฺฐุเจน จิตฺเตน โลหิตํ อุปฺปาเทตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล สฺสมํ ภินฺทิตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล อณฺณํ สตฺถารํ อุทฺทิสิตฺ. อิมานิ โข ภิกษเว ฉ อภัพภูจฺานานิ. ทสมฺ.

๑๑. จตฺตถอภัพภูจฺานสุตฺต

[๙๕] ฉยิมานิ ภิกษเว อภัพภูจฺานานิ. กตฺมานิ ฉ? อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล สยํกตํ สุขทฺกฺขํ ปจฺจาคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล ปรีกตํ สุขทฺกฺขํ ปจฺจาคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน ปุคฺคโล สยํกตถจ ปรีกตถจ สุขทฺกฺขํ ปจฺจาคฺนฺตฺ, อภัพโ โทฏฐิสมนุโน

⁴ ส. อานนฺตรียกมฺม

บุคคลใด อสยัการี อธิจจสมุปปนุณี สุขทุกขั ปจจาคนตุ, อภพโพ ทิฏฐิจสมปนโน บุคคลใด อปรี
การี อธิจจสมุปปนุณี สุขทุกขั ปจจาคนตุ, อภพโพ ทิฏฐิจสมปนโน บุคคลใด อสยัการญจ อปรี
การญจ อธิจจสมุปปนุณี สุขทุกขั ปจจาคนตุ. ตั กิสฺส เหตุ? ตถาหิสฺส ภิกฺขเว ทิฏฐิ
สมปนฺนสฺส บุคคลสฺส เหตุ จ สุทฺธิจฺเจ เหตุสมุปปนุณา จ ฌมฺมา. อิมานิ โข ภิกฺขเว ฉ
อภพพญฺจานานีติ. เอกาทสมํ.

สํตีวคโค นวโม.

ตสฺสุทฺทานํ

สํตี ภพฺโพ อวรรณตา	สุสฺสุสา ปุจฺจติ
ปหาตพฺพา ปหีนา เม	อุปปาทตพฺพา สตฺถริ
ภญฺจิ สงฺขาร มาตริ	สยกเตน วคฺโคติ. ⁵⁶⁸

๑๐. อานิสํสวคค

๑. ปาตุภาวสฺสุตต

[๙๖] ฉนฺนํ ภิกฺขเว ปาตุภาโว ทูลฺลโก โลกสมํ. กตเมสํ ฉนฺนํ? ตถาคตสฺส อรหโต
สมฺมาสมพฺพุตฺสฺส ปาตุภาโว ทูลฺลโก โลกสมํ, ตถาคตปฺปเวทิตสฺส ฌมฺมวินยสฺส เทเสตา
บุคฺคโล ทูลฺลโก โลกสมํ, อริยาตเน ปจฺจชาตา ทูลฺลโก^๖ โลกสมํ, อินฺทริยานํ อเวกฺลลตา
ทูลฺลภา โลกสมํ, อชพฺตา อนเนพฺมุคตา ทูลฺลภา โลกสมํ, กุสลฌมฺมฉนฺโท^๗ ทูลฺลโก โลกสมํ.
อิมสํ โข ภิกฺขเว ฉนฺนํ ปาตุภาโว ทูลฺลโก โลกสมฺมินฺติ. ปจฺมํ.

๒. อานิสํสสฺสุตต

[๙๗] ฉยิเม ภิกฺขเว อานิสํสา สโตปตฺติผลสจฺฉิกริยาเย. กตเม ฉ? สทฺธมฺมนิยโต
โหติ, อปริหานฌมฺโม โหติ, ปรียนฺตกตสฺส ทฺกขั^๘ โหติ, อสอาธารณฺน ฌาณฺน สมฺนฺนาคโต
โหติ, เหตุ จสฺส สุทฺธิจฺเจ, เหตุสมุปปนุณา จ ฌมฺมา. อิเม โข ภิกฺขเว ฉ อานิสํสา สโตปตฺติ
ผลสจฺฉิกริยาเยติ. ทฺติยํ.

⁵ อ. สตีการี อวรรณ โวโรปิตา สฺสุสฺสติ อปฺปหาย ปหีนภพโพ ตฺถจฺจานา จตุโรปฺ จาติ.

⁶ อ.ม. ปจฺจชาตา ทูลฺลภา

⁷ อ.ม. กุสเล ฌมฺเม ฉนฺโท

⁸ อ. โหติ.

๓. อนิจจังสูตร

[๙๘] โส วต ภิกขเว ภิกขุ กถาจิ สงขาริ นิจจังโต สมนุสฺสสนฺโต อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสาคโต ภวิสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ, อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา อสมฺนุสฺสาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอฺกมิมิสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ, สมฺมตฺตนิยามํ อนฺุกมฺมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ^๙ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ.

โส วต ภิกขเว ภิกขุ สพฺพสงฺขารา อนิจจังโต สมนุสฺสสนฺโต อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสาคโต ภวิสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชติ, อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอฺกมิมิสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชติ, สมฺมตฺตนิยามํ โอฺกมฺมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชตีติ. ตติยํ.

๔. ทุกฺขสูตร

[๙๙] โส วต ภิกขเว ภิกขุ กถาจิ สงขาริ สุขโต สมนุสฺสสนฺโต ๗เปฯ สพฺพสงฺขารา^{๑๐} ทุกฺขโต สมนุสฺสสนฺโต ๗เปฯ จานเมตํ วิชฺชติ. จตฺตถํ.

๕. อนตฺตสูตร

[๑๐๐] โส วต ภิกขเว ภิกขุ กถาจิ ฐมมํ อตฺตโต สมนุสฺสสนฺโต ๗เปฯ สพฺพฐมฺเม^{๑๑} อนตฺตโต สมนุสฺสสนฺโต ๗เปฯ จานเมตํ วิชฺชติ. ปถจมํ.

๖. นิพพานสูตร

[๑๐๑] โส วต ภิกขเว ภิกขุ นิพพานํ ทุกฺขโต สมนุสฺสสนฺโต อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสาคโต ภวิสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ, อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา อสมฺนุสฺสาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอฺกมิมิสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ, สมฺมตฺตนิยามํ อนฺุกมฺมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ.

โส วต ภิกขเว ภิกขุ นิพพานํ สุขโต สมนุสฺสสนฺโต อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสาคโต ภวิสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชติ, อนฺุโลมิกาย ขนฺติยา สมฺนุสฺสาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอฺกมิมิสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชติ, สมฺมตฺตนิยามํ โอฺกมฺมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชตีติ. ฉฺฉจํ.

^๙ ม. อรหตฺตผลํ. เหวมฺปริปี

^{๑๐} อ.ม.ส. สพฺพสงฺขาริ

^{๑๑} อ.ม.ส. สพฺพฐมฺมํ

๗. อนาวตถิตสูตต

[๑๐๒] ข ภิกขเว อานิสฺเส สมปฺสฺสมานเนน อลเมว ภิกขุณา สพฺพสงฺขาราเรสุ อโนธี กวิตฺวา อนิจฺจสฺสณฺณํ อุปฏฺฐาเปตฺตุ. กตเม ข? ¹²สพฺพสงฺขารา ๑ อนวฏฺฐิตโต ขายิสฺสฺสนฺติ, สพฺพโลเก ๑ เม มโน นาภิมิสฺสฺสฺติ, สพฺพโลกา ๑ เม มโน วุฏฺฐหิสฺสฺสฺติ, นิพฺพานโปณฺณ ๑ เม มานสฺ ภาวิสฺสฺสฺติ, สณฺโณชฺนา ๑ เม ปหานํ คจฺฉนฺติ,¹³ ปรเมณ ๑ สามณฺยเณน สมณฺนาคโต ภาวิสฺสฺสฺมาตี. อิมे โข ภิกขเว ข อานิสฺเส สมปฺสฺสฺสฺมานเนน อลเมว ภิกขุณา สพฺพสงฺขาราเรสุ อโนธี กวิตฺวา อนิจฺจสฺสณฺณํ อุปฏฺฐาเปตฺตฺนฺติ. สตฺตมํ.

๘. อุกฺขิตฺตาสิกสูตต

[๑๐๓] ข ภิกขเว อานิสฺเส สมปฺสฺสฺสฺมานเนน อลเมว ภิกขุณา สพฺพสงฺขาราเรสุ อโนธี กวิตฺวา ทฺกฺขสฺสณฺณํ อุปฏฺฐาเปตฺตุ. กตเม ข? สพฺพสงฺขาราเรสุ ๑ เม นิพฺพิทสฺสณฺณา¹⁴ ปจฺจุปฏฺฐิตา ภาวิสฺสฺสฺสฺติ. เสยฺยถาปี อุกฺขิตฺตาสิกเภา วชเภา, สพฺพโลกา ๑ เม มโน วุฏฺฐหิสฺสฺสฺติ, นิพฺพาน ๑ สนฺติ ทสฺสาวี¹⁵ ภาวิสฺสฺสฺสฺมาตี, อนุสฺยา ๑ เม สมฺมุคฺชาตํ คจฺฉิสฺสฺสฺสนฺติ, กิจฺจกาเร ๑ ภาวิสฺสฺสฺสฺมาตี, สตฺถา ๑ เม ปริจฺฉินฺโณ ภาวิสฺสฺสฺสฺติ เมตฺตาวตฺตยาตี. อิมे โข ภิกขเว ข อานิสฺเส สมปฺสฺสฺสฺมานเนน อลเมว ภิกขุณา สพฺพสงฺขาราเรสุ อโนธี กวิตฺวา ทฺกฺขสฺสณฺณํ อุปฏฺฐาเปตฺตฺนฺติ. อฏฺฐมํ.

๙. อตมฺมยสูตต

[๑๐๔] ข ภิกขเว อานิสฺเส สมปฺสฺสฺสฺมานเนน อลเมว ภิกขุณา สพฺพธมฺเมสุ อโนธี กวิตฺวา อนตฺตสฺสณฺณํ อุปฏฺฐาเปตฺตุ. กตเม ข? สพฺพโลเก ๑ อตมฺมโย ภาวิสฺสฺสฺสฺมาตี, อหฺงกาธา ๑ เม อุปรุชฺชณฺณิสฺสฺสฺสนฺติ, มมฺกาทา ๑ เม อุปรุชฺชณฺณิสฺสฺสฺสนฺติ, อสากาเรณ ๑ เภาเณน สมณฺนาคโต ภาวิสฺสฺสฺสฺมาตี, เหตุ ๑ เม สุทฺธิภูโจ ภาวิสฺสฺสฺสฺติ เหตุสมฺมุปฺปนฺนา ๑ ธมฺมา. อิมे โข ภิกขเว ข อานิสฺเส สมปฺสฺสฺสฺมานเนน อลเมว ภิกขุณา สพฺพธมฺเมสุ อโนธี กวิตฺวา อนตฺตสฺสณฺณํ อุปฏฺฐาเปตฺตฺนฺติ. นวมํ.

๑๐. ภาวสูตต

[๑๐๕] ตโยเม ภิกขเว ภาวา ปหาตพฺพา, ตีสฺสฺ สิกฺขาสุ สิกฺขิตพฺพํ. กตเม ตโย ภาวา ปหาตพฺพา? กามภาโว รุปรภาโว อรุปรภาโว. อิมे ตโย ภาวา ปหาตพฺพา. กตมาสุ ตีสฺสฺ สิกฺขาสุ สิกฺขิตพฺพํ? อธิสฺสฺลสิกฺขาย อธิจิตฺตสิกฺขาย อธิปฺญญาสิกฺขาย. อิมาสฺสฺ ตีสฺสฺ สิกฺขาสุ สิกฺขิตพฺพํ.

¹² ข.ม. สพฺพสงฺขารา ๑ เม อนวตฺถิตตา ขายิสฺสฺสฺสนฺติ

¹³ ข. คจฺฉิสฺสฺสฺสนฺติ

¹⁴ ก. นิพฺพานสฺสณฺณา

¹⁵ ข.ม. สนฺตทสฺสาวี

ยโต ไช ภิกขเว ภิกขุโน อิมะ ตโย ภวา ปหีนา โหนติ, อิมาสฺ จ ตีสุ ลิกขาสฺ ลิกขิตลิกโข
โหติ. อัย วุจฺจติ ภิกขเว ภิกขุ อจฺเจชฺชิตฺ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สลฺโघณฺณํ, สมนฺมา มานาภิสฺมया
อนฺตมกาสิ ทฺกุขสฺสาติ. ทสมํ.

๑๑. ตณฺหาสุตฺต

[๑๐๖] ติสฺโส อิมะ ภิกขเว ตณฺหา ปหาตพฺพา ตโย จ มานา. กตมา ติสฺโส ตณฺหา
ปหาตพฺพา? กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา. อิมะ ติสฺโส ตณฺหา ปหาตพฺพา. กตเม
ตโย มานา ปหาตพฺพา? มาโน โอมานโน อติมานโน อิมะ ตโย มานา ปหาตพฺพา: ยโต ไช
ภิกขเว ภิกขุโน อิมะ ติสฺโส ตณฺหา ปหีนา โหนติ อิมะ จ ตโย มานา. อัย วุจฺจติ ภิกขเว
ภิกขุ อจฺเจชฺชิตฺ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สลฺโघณฺณํ, สมนฺมา มานาภิสฺมया อนฺตมกาสิ ทฺกุขสฺสาติ.
เอกาทสมํ.

อานิสฺสวคฺโค ทสม.

ตสฺสุทฺธานํ

¹⁶ปาดฺภาโว อานิสฺโส

อนิจฺจํ ทฺกุขมฺนตฺตโต

นิพฺพานํ ตโย อนนฺทิสฺส

วฺตุตา ภวา ตณฺหาเย เต ทสาติ.

ทฺุติยปณฺณาสโก นิฏฺฐิตโต.⁵⁷⁹

ภวา ตณฺหาเยกา ทสาติ.

ทฺุติโย ปณฺณาสโก สมนฺตโต.

๑๑. ติกวคฺค

๑. ราคสุตฺต

[๑๐๗] ตโยเม ภิกขเว ฐมฺมา. กตเม ตโย? ภาโค โทโส โมโห. อิมะ ไช ภิกขเว
ตโย ฐมฺมา. อิมสฺส ไช ภิกขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพา. กตเม
ตโย? ราคสฺส ปหานาย อสฺสุภา ภาเวตพฺพา, โทสสฺส ปหานาย เมตฺตภา ภาเวตพฺพา, โมหสฺส
ปหานาย ปณฺญา ภาเวตพฺพา. อิมสฺส ไช ภิกขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย อิมะ ตโย ฐมฺมา
ภาเวตพฺพาติ. ปจฺมํ.

๒. ทฺุจฺจริตฺต

[๑๐๘] ตโยเม ภิกขเว ฐมฺมา. กตเม ตโย? กายทฺุจฺจริตฺ มโนทฺุจฺจริตฺ.
อิมะ ไช ภิกขเว ตโย ฐมฺมา. อิมสฺส ไช ภิกขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา
ภาเวตพฺพา. กตเม ตโย? กายทฺุจฺจริตฺสฺส ปหานาย กายสฺุจฺจริตฺ ภาเวตพฺพํ, วจฺุจฺจริตฺสฺส
ปหานาย วจฺุจฺจริตฺ ภาเวตพฺพํ, มโนทฺุจฺจริตฺสฺส ปหานาย มโนสฺุจฺจริตฺ ภาเวตพฺพํ. อิมสฺส ไช
ภิกขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย อิมะ ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพาติ. ทฺุติยํ.

¹⁶ อ.ม. ปาดฺภาโว อานิสฺโส อนิจฺจทฺุขอนตฺตโต นิพฺพานํ อนนฺตติ อุกฺขิตฺตาสิ อตฺมมโย

๓. วิตกกุสฺสุต

[๑๐๙] ตโยเม ภิกฺขเว ฐมฺมา. กตฺเม ตโย? กามวิตกฺโก พฺยาปาทวิตกฺโก วิหีสาวิตกฺโก. อิมเ ชฺห ภิกฺขเว ตโย ฐมฺมา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพา. กตฺเม ตโย? กามวิตกกุสฺส ปหานาย เนกฺขมฺมวิตกฺโก ภาเวตพฺโพ, พฺยาปาท วิตกกุสฺส ปหานาย อพฺยาปาทวิตกฺโก ภาเวตพฺโพ, วิหีสาวิตกกุสฺส ปหานาย อวิหีสาวิตกฺโก ภาเวตพฺโพ. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย อิมเ ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพาติ. ตติยํ.

๔. สญฺญาสฺสุต

[๑๑๐] ตโยเม ภิกฺขเว ฐมฺมา. กตฺเม ตโย? กามสญฺญา พฺยาปาทสญฺญา วิหีสาสญฺญา. อิมเ ชฺห ภิกฺขเว ตโย ฐมฺมา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพา. กตฺเม ตโย? กามสญฺญาย ปหานาย เนกฺขมฺมสญฺญา ภาเวตพฺพา, พฺยาปาทสญฺญาย ปหานาย อพฺยาปาทสญฺญา ภาเวตพฺพา, วิหีสาสญฺญาย ปหานาย อวิหีสาสญฺญา ภาเวตพฺพา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย อิมเ ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพาติ. จตุตถํ.

๕. ฐาตฺสฺสุต

[๑๑๑] ตโยเม ภิกฺขเว ฐมฺมา. กตฺเม ตโย? กามฐาตฺสฺส พฺยาปาทฐาตฺสฺส วิหีส้าฐาตฺสฺส. อิมเ ชฺห ภิกฺขเว ตโย ฐมฺมา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพา. กตฺเม ตโย? กามฐาตฺสฺส ปหานาย เนกฺขมฺมฐาตฺสฺส ภาเวตพฺพา, พฺยาปาทฐาตฺสฺส ปหานาย อพฺยาปาทฐาตฺสฺส ภาเวตพฺพา, วิหีส้าฐาตฺสฺส ปหานาย อวิหีส้าฐาตฺสฺส ภาเวตพฺพา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย อิมเ ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพาติ. ปญฺจมํ.

๖. อสฺสาทสฺสุต

[๑๑๒] ตโยเม ภิกฺขเว ฐมฺมา. กตฺเม ตโย? อสฺสาทททฺฐิจิ อตฺตานุทฺฐิจิ มิจฺฉาททฺฐิจิ. อิมเ ชฺห ภิกฺขเว ตโย ฐมฺมา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพา. กตฺเม ตโย? อสฺสาทททฺฐิจิยา ปหานาย อนิจฺจสญฺญา ภาเวตพฺพา, อตฺตานุทฺฐิจิยา ปหานาย อนตฺตสญฺญา ภาเวตพฺพา, มิจฺฉาททฺฐิจิยา ปหานาย สมฺมาททฺฐิจิ ภาเวตพฺพา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย อิมเ ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพาติ. ฉฎฺฐํ.

๗. อรติสฺสุต

[๑๑๓] ตโยเม ภิกฺขเว ฐมฺมา. กตฺเม ตโย? อรติ วิหีส้า อมฺมจริยา. อิมเ ชฺห ภิกฺขเว ตโย ฐมฺมา. อิมสฺสฺ ชฺห ภิกฺขเว ตินฺณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ตโย ฐมฺมา ภาเวตพฺพา.

กตเม ตโย? อรติยา ปหานาย มุทิตา ภาเวตพพา, วิหีสาย¹⁷ ปหานาย อวิหีส่า ภาเวตพพา, อธมมจริยาย ปหานาย ธมมจริยา ภาเวตพพา. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพพาติ. สตุตมํ.

๘. สนฺตฺตฺตฺตฺตฺต

[๑๑๔] ตโยเม ภิกขเว ธมฺมา. กตเม ตโย? อสนฺตฺตฺตฺตฺตฺต อสมฺปชฌณฺณํ มหิจฺจตา. อิเม ไซ ภิกขเว ตโย ธมฺมา. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพพา. กตเม ตโย? อสนฺตฺตฺตฺตฺตฺต ปหานาย สนฺตฺตฺตฺตฺต ภาเวตพพา, อสมฺปชฌณฺณสฺส ปหานาย สมฺปชฌณฺณํ ภาเวตพพา, มหิจฺจตฺต ปหานาย อปฺปิฉฺจตา ภาเวตพพา. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพพาติ. อฏฺฐมํ.

๙. โทวจสฺสตาสูต

[๑๑๕] ตโยเม ภิกขเว ธมฺมา. กตเม ตโย? โทวจสฺสตา ปาปมิตฺตตา เจตโส วิกุเขโป. อิเม ไซ ภิกขเว ตโย ธมฺมา. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพพา. กตเม ตโย? โทวจสฺสตฺต ปหานาย โสวจสฺสตา ภาเวตพพา, ปาปมิตฺตตฺต ปหานาย กลฺยาณมิตฺตตา ภาเวตพพา, เจตโส วิกุเขปสฺส ปหานาย อานาปานสฺสตี ภาเวตพพา. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพพาติ. นวมํ.

๑๐. อุกฺกจฺจสูต

[๑๑๖] ตโยเม ภิกขเว ธมฺมา. กตเม ตโย? อุกฺกจฺจํ อสฺวโร ปมาโท. อิเม ไซ ภิกขเว ตโย ธมฺมา. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพพา. กตเม ตโย? อุกฺกจฺจสฺส ปหานาย สมฺเถ ภาเวตพโพ, อสฺวรสฺส ปหานาย สฺวโร ภาเวตพโพ, ปมาทสฺส ปหานาย อปฺปมาโท ภาเวตพโพ. อิเมสฺ ไซ ภิกขเว ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพพาติ. ทสมํ.

ติกวคฺโค เอกาทสโม.

ตสฺสทฺทานํ

วาคทฺวจฺจริตฺตวิกฺก

สณฺณาธาตฺตติ วุจฺจติ

อสุสาทอรรตฺตฺตฺตฺต

ทฺเว จ อุกฺกจฺจเณ วคฺโคติ.

¹⁷ ม. วิหสา

๑๒. สามัญญวาทค

๑. กายานุปัสสีสูตต

[๑๑๗] อ ภิกขเว ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ กายเ กายานุปัสสี วิหริตุํ. กตเม อ? กมฺมารามตํ ภสฺสารามตํ นินฺทารามตํ สงฺคณิการามตํ อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตทวารตํ โภชเน อมตฺตถนฺนตํ. อิมเ ไช ภิกขเว อ ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ กายเ กายานุปัสสี วิหริตุํ.

อ ภิกขเว ฐมฺเม ปหาย ภพฺโพ กายเ กายานุปัสสี วิหริตุํ. กตเม อ? กมฺมารามตํ ภสฺสารามตํ นินฺทารามตํ สงฺคณิการามตํ อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตทวารตํ โภชเน อมตฺตถนฺนตํ. อิมเ ไช ภิกขเว อ ฐมฺเม ปหาย ภพฺโพ กายเ กายานุปัสสี วิหริตฺตุนฺติ. ปจฺมํ.

๒. ฐมฺมานุปัสสีสูตต

[๑๑๘] อ ภิกขเว ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ อชฺฌตฺตํ กายเ กายานุปัสสี วิหริตุํ
ฯเปฯ พหิทฺธา กายเ ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา กายเ ฯเปฯ

อ ภิกขเว ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ เวทนาสุ เวทนาสูปัสสี วิหริตุํ ฯเปฯ อชฺฌตฺตํ
เวทนาสุ ฯเปฯ พหิทฺธา เวทนาสุ ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ ฯเปฯ

อ ภิกขเว ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ จิตฺตํ จิตฺตานุปัสสี วิหริตุํ ฯเปฯ อชฺฌตฺตํ จิตฺเต
ฯเปฯ พหิทฺธา จิตฺเต ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา จิตฺเต ฯเปฯ

อ ภิกขเว ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปัสสี วิหริตุํ ฯเปฯ อชฺฌตฺตํ
ฐมฺเมสุ ฯเปฯ พหิทฺธา ฐมฺเมสุ ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปัสสี วิหริตุํ. กตเม อ? กมฺมารามตํ ภสฺสารามตํ นินฺทารามตํ สงฺคณิการามตํ อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตทวารตํ โภชเน อมตฺตถนฺนตํ. อิมเ ไช ภิกขเว อ ฐมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปัสสี วิหริตุํ.

อ ภิกขเว ฐมฺเม ปหาย ภพฺโพ อชฺฌจฺจพหิมฺมา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปัสสี วิหริตุํ. กตเม
อ? กมฺมารามตํ ฯเปฯ โภชเน อมตฺตถนฺนตํ. อิมเ ไช ภิกขเว อ ฐมฺเม ปหาย ภพฺโพ
อชฺฌตฺตพหิทฺธา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปัสสี วิหริตฺตุนฺติ. ทฺตยํ.

๓. ตปฺสสูตต

[๑๑๙] อหิ ภิกขเว ฐมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ตปฺสฺสึ คหปติ ตถาคเต นิฏฺฐจฺงคโต
อมตฺตทฺทโส อมตํ สจฺจิกตฺวา อิริยติ. กตเมหิ อหิ? พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทเน ฐมฺเม
อเวจฺจปฺปสาเทเน สํเส อเวจฺจปฺปสาเทเน อริเยเน สีเลเน อริเยเน ฌาเณเน อริยาย วิมฺุตฺติยา.
อิมเหิ ไช ภิกขเว อหิ ฐมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ตปฺสฺสึ คหปติ ตถาคเต นิฏฺฐจฺงคโต อมตฺตทฺทโส
อมตํ สจฺจิกตฺวา อิริยตีติ. ตฺตยํ.

๔-๒๓. ภาลลิกาทีสุตต

[๑๒๐-๑๓๙] ฌหิ ภิกขเว ฌมเมหิ สมณฺณาคโต ภาลลิกโก คหปติ ๗เปฯ สุทฺตโต คหปติ อนุทตฺตริยโก ๗เปฯ จิตฺโต คหปติ มจฺฉิกาสนฺตฺตริยโก ๗เปฯ หตฺถโก อพฺพโก ๗เปฯ มหานาโม สกฺโก ๗เปฯ อุกฺโข คหปติ เวสาลิกโก ๗เปฯ อุกฺโข คหปติ ๗เปฯ สฺฐโร อมพฺพฺจโ ๗เปฯ ฐีวโก โภมารภจฺโ ๗เปฯ นกุลปิตา คหปติ ๗เปฯ ตวณฺณนิโก คหปติ ๗เปฯ ปุรโณ คหปติ ๗เปฯ อีสิตฺตโต คหปติ ๗เปฯ สนฺธานิน คหปติ ๗เปฯ วิชโย^{๑๘} คหปติ ๗เปฯ วิชฺชียมหิ โต^{๑๙} คหปติ ๗เปฯ เมณฺฑโก คหปติ ๗เปฯ วาเสณฺฑโ จ อฺปาสโก ๗เปฯ อริณฺโ จ อฺปาสโก ๗เปฯ สาทตฺโต^{๒๐} อฺปาสโก ตถาคเต นิฏฺฐจฺงคโต อมตฺตทฺทโส อมตฺ สจฺฉิกตฺวา อิริยตี. กตเมหิ ฌหิ? พุทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน ฌมเม อเวจฺจปฺปสาเทน สฺมเ อเวจฺจปฺปสาเทน อริเยน สฺลีเนน อริเยน ญาเนน อริยาย วิมุตฺตียา. อิมหิ โช ภิกขเว ฌหิ ฌมเมหิ สมณฺณาคโต สาทตฺโต^{๒๑} อฺปาสโก ตถาคเต นิฏฺฐจฺงคโต อมตฺตทฺทโส อมตฺ สจฺฉิกตฺวา อิริยตีติ. เตวีสตีมฺ.

๒๔. ภาคเปยฺยาล

[๑๔๐] ภาคสฺส ภิกขเว อภินฺถาย ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพา. กตเม ฌ? ทสฺสนานฺตฺตริยํ สวณานฺตฺตริยํ ลากานฺตฺตริยํ สิกฺขานฺตฺตริยํ ปาริจฺฉิยานฺตฺตริยํ อนุสฺสทานฺตฺตริยํ. ภาคสฺส ภิกขเว อภินฺถาย อิม ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพาติ. (๑)

[๑๔๑] ภาคสฺส ภิกขเว อภินฺถาย ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพา. กตเม ฌ? พุทฺธานุสฺสตี ฌมมานุสฺสตี สฺมมานุสฺสตี สฺลีมานุสฺสตี จาคานุสฺสตี เทวตานุสฺสตี. ภาคสฺส ภิกขเว อภินฺถาย อิม ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพาติ. (๒)

[๑๔๒] ภาคสฺส ภิกขเว อภินฺถาย ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพา. กตเม ฌ? อนิจฺจสฺสญฺญา อนิจฺเจ ทฺถสฺสญฺญา ทฺถเช อนตฺตสฺสญฺญา ปหานสฺสญฺญา วิราคสฺสญฺญา นิโรธสฺสญฺญา. ภาคสฺส ภิกขเว อภินฺถาย อิม ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพาติ. (๓)

[๑๔๓-๑๖๙] ภาคสฺส ภิกขเว ปริณฺถาย ๗เปฯ ปริกฺขยาย ๗เปฯ ปหานาย ๗เปฯ ขยาย ๗เปฯ วยาย ๗เปฯ วิราคาย ๗เปฯ นิโรธาย ๗เปฯ จาคาย ๗เปฯ ปฏฺินิสฺสคฺคาย. อิม^{๒๒} ฌ ฌมมา ภาเวตฺตพฺพา ๗เปฯ (๔-๓๐)

[๑๗๐-๖๔๙] โทสฺส ๗เปฯ โมหสฺส ๗เปฯ โภธสฺส ๗เปฯ อฺปนาหสฺส ๗เปฯ มกฺขสฺส ๗เปฯ ปฬาสฺส ๗เปฯ อีสฺสาย ๗เปฯ มจฺฉริยสฺส ๗เปฯ มายาย ๗เปฯ สาเจยฺยสฺส ๗เปฯ

¹⁸ ฌ.ม. วิจโย

¹⁹ ฌ.ม. วิชยมาหิโก

²⁰ ฌ.ม. สวรรคโค

²¹ ฌ.ม. สวรรคโค

²² อ. ฌ.ม. อัย ปาโจ น ทิสฺสตี

ถมภสฺส ฯเปฯ สารมภสฺส ฯเปฯ มานสฺส ฯเปฯ อติมานสฺส ฯเปฯ มทสฺส ฯเปฯ ปมาทสฺส
 ฯเปฯ อภิญญา ฯเปฯ ปริญญา ฯเปฯ ปริกฺขยา ฯเปฯ ปหานา ฯเปฯ ขยา ฯเปฯ
 วยา ฯเปฯ วิราคา ฯเปฯ นิโรธา ฯเปฯ จาคา ฯเปฯ ปฏินิสฺสัคคา ฯเปฯ อิมะ
 ธมฺมา ภาเวตพฺพาทิ. อิทมวโจ ภควา. อุตตมนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทนต์.
 (๔๑-๕๐๐)

ราคนิปาโต นิฏฺฐิตो.²³

๙. สติวรรค
หมวดว่าด้วยสติภาวะ²⁴
๑. สติภาวสูตร
ว่าด้วยสติภาวะ

[๘๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ เป็นผู้ไม่
 อาจทำให้แจ้งสติภาวะ(สภาวะที่เย็น)อันยอดเยี่ยม

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ไม่ข่มจิตในสมัยที่ควรข่ม²⁵
๒. ไม่ประคองจิตในสมัยที่ควรประคอง²⁶
๓. ไม่ทำจิตให้รำเริงในสมัยที่ควรให้รำเริง²⁷
๔. ไม่วางจิตในสมัยที่ควรวาง²⁸
๕. น้อมไปในธรรมที่เลว
๖. ยินดียิ่งในสักกายทิฏฐิ²⁹

²³ ๙. ราคเปยยาลํ นิฏฺฐิตํ. ฌกฺกนิปาตปาลี นิฏฺฐิตา.

²⁴ สติภาวะ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน หรือธรรมเครื่องระงับกิเลส (อง.ฌกฺก.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๕/๑๗๙)

²⁵ สมัยที่ควรข่ม หมายถึงขณะที่จิตมีฟุ้งซ่านเพราะบำเพ็ญเพียรมากเกินไป เป็นต้น (อง.ฌกฺก.อ. (บาลี) ๓/๘๕/๑๕๔)

²⁶ สมัยที่ควรประคอง หมายถึงขณะที่จิตตกอยู่ในความเกียจคร้าน เพราะมีความเพียรย่อหย่อน เป็นต้น (อง.ฌกฺก.อ. (บาลี) ๓/๘๕/๑๕๔)

²⁷ สมัยที่ควรทำให้รำเริง หมายถึงขณะที่จิตดำเนินสม่ำเสมอ ขณะที่จิตปราศจากความยินดีไม่ดำเนินไปในภาวนา เพราะมีความ
 พยายามด้วยปัญญาน้อย หรือขณะที่จิตไม่บรรลุสุขคือความสงบ
 หนึ่ง เมื่อทำจิตให้รำเริง ภิกษุต้องพิจารณาสังเวควัตถุมัชชาติเป็นต้น (อง.ฌกฺก.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๕/๑๗๙)

²⁸ สมัยที่ควรวาง หมายถึงขณะที่จิตดำเนินดี คือหยั่งลงสู่ภาวนาวิธีที่ถูกต้อง (อง.ฌกฺก.อ. (บาลี) ๓/๘๕/๑๕๕)

²⁹ ดูรายละเอียดในเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๑๒ หน้า ๖๓๓ ในเล่มนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่อาจทำให้แจ้ง สติภาวะอันยอดเยี่ยม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ เป็นผู้อาจทำให้แจ้ง สติภาวะอันยอดเยี่ยม
ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ช่มจิตในสมัยที่ควรช่ม
๒. ประคองจิตในสมัยที่ควรประคอง
๓. ทำจิตให้ร่าเริงในสมัยที่ควรให้ร่าเริง
๔. วางจิตในสมัยที่ควรวาง
๕. น้อมไปในธรรมที่ประณีต
๖. ยินดียิ่งในนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล เป็นผู้อาจทำให้แจ้ง สติภาวะอันยอดเยี่ยม
สติภาวสูตรที่ ๑ จบ

๒. อวรรณตาสูต

ว่าด้วยธรรมเป็นเครื่องกัน

[๘๖] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้ฟังสัทธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวลงสู่ สัมมัตตนิยาม³⁰ในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกรรมเป็นเครื่องกัน³¹
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกิเลสเป็นเครื่องกัน³²
๓. เป็นผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีวิบากเป็นเครื่องกัน³³
๔. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๕. เป็นผู้ไม่มีฉันทะ
๖. เป็นผู้มีปัญหาธรรม

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล แม้ฟังสัทธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวลงสู่ สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

³⁰ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕๑ หน้า ๒๔๙ ในเล่มนี้

³¹ **กรรมเป็นเครื่องกัน** ในที่นี้หมายถึงอนันตริยกรรม ๕ คือ (๑) มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) (๒) ปิตุฆาต (ฆ่า บิดา) (๓) อรหันตฆาต(ฆ่าพระอรหันต์) (๔) โลหิตุปบาท(ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงให้พระโลหิตห่อขึ้นไป) (๕) สังฆเภท (ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน) (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕)

³² **กิเลสเป็นเครื่องกัน** ในที่นี้หมายถึงนิตยมิถยาภิภูฏิ (ได้แก่ลัทธิที่มีความเชื่อว่าสัตว์ วิญญาณ หรือ ชีวามัน มีความเที่ยงแท้ไม่ดับสลาย) (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕)

³³ **วิบากเป็นเครื่องกัน** ในที่นี้หมายถึงอกุศลวิปากปฏิสนธิ (การถือปฏิสนธิเพราะผลแห่งอกุศลกรรม) หรือ อเหตุกปฏิสนธิ (การถือปฏิสนธิโดยปราศจากเหตุ) ในกุศลวิปากอยู่ (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ พังสัทธิธรรมอยู่ อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกรรมเป็นเครื่องกั้น
๒. เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยความเป็นผู้มีกิเลสเป็นเครื่องกั้น
๓. เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยความเป็นผู้มีวิบากเป็นเครื่องกั้น
๔. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๕. เป็นผู้ไม่มีฉันทะ
๖. เป็นผู้ไม่มีปัญญา

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล พังสัทธิธรรมอยู่ อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

อวารณตาสูตรที่ ๒ จบ

๓. โวโรปิตสูตร

ว่าด้วยผู้ฆ่า

[๘๗] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้พังสัทธิธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ฆ่ามารดา
๒. เป็นผู้ฆ่าบิดา
๓. เป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์
๔. เป็นผู้ที่มีจิตคิดประทุษร้ายทำพระโลหิตของตถาคตให้ห่อขึ้น
๕. เป็นผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน
๖. เป็นผู้ที่มีปัญญาทรม ใจเขลา เป็นคนเซอะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้พังสัทธิธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ พังสัทธิธรรมอยู่ อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ไม่ฆ่ามารดา
๒. เป็นผู้ไม่ฆ่าบิดา
๓. เป็นผู้ไม่ฆ่าพระอรหันต์
๔. เป็นผู้ไม่มีจิตคิดประทุษร้ายทำพระโลหิตของตถาคตให้ห่อขึ้น
๕. เป็นผู้ไม่ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน
๖. เป็นผู้ที่มีปัญญา ไม่ใจเขลา ไม่เป็นคนเซอะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล พังสัทธิธรรมอยู่ อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

โวโรปิตสูตรที่ ๓ จบ

๔. สุตสูตติสูตร ว่าด้วยการฟังด้วยดี

[๘๘] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ แม้ฟังสัทธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวล่วงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ
เมื่อบุคคลอื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้

๑. ไม่ตั้งใจฟังด้วยดี
๒. ไม่เสียดสีตสดับ
๓. ไม่ตั้งใจใฝ่รู้
๔. ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
๕. ทิ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์
๖. ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล แม้ฟังสัทธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวล่วงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ฟังสัทธรรมอยู่ อาจเพื่อก้าวล่วงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ
เมื่อบุคคลอื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้

๑. ตั้งใจฟังด้วยดี
๒. เสียดสีตสดับ
๓. ตั้งใจใฝ่รู้
๔. ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
๕. ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
๖. ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ^{๓๔}

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล ฟังสัทธรรมอยู่ อาจก้าวล่วงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้

สุตสูตติสูตรที่ ๔ จบ

๕. อัปปหายสูตร ว่าด้วยธรรมที่บุคคลยังละไม่ได้

[๘๙] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจทำให้แจ้งวิภูติสัมปทา^{๓๕}ได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายวิภูติ (ความเห็นว่าเป็นอัตตา)

^{๓๔} อนุ โลมิกขันติ ในที่นี้หมายถึงข้อพินิจที่เกื้อกูลแก่การบรรลุอุริยสังข์ ๔ หรือเหมาะแก่คำสอน (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓๓/๘๘-๘๙/๑๕๕) ขันติ ในที่นี้หมายถึงปัญญา หรือวิปัสสนาญาณ มิใช่หมายถึงความอดทน (เทียบ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๔๙๘, อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๗๖๘/๔๔๐)

^{๓๕} วิภูติสัมปทา ในที่นี้หมายถึงโสดาปัตติมรรค (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓๓/๘๘-๘๙/๑๕๕)

๒. วิจิกิจจนา (ความล่งเลงสัย)

๓. สีสัพพตปรามาส (ความถื่อมั่นศีลพรต)

๔. ราคะเป็นเหตุไปสู่อบาย

๕. โทสะเป็นเหตุไปสู่อบาย

๖. โมหะเป็นเหตุไปสู่อบาย

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละธรรม ๖ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจทำให้แจ้งวิมุตติสัมปทาได้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๖ ประการได้แล้ว จึงอาจทำให้แจ้งวิมุตติสัมปทาได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายวิมุตติ

๒. วิจิกิจจนา

๓. สีสัพพตปรามาส

๔. ราคะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

๕. โทสะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

๖. โมหะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละธรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจทำให้แจ้งวิมุตติสัมปทาได้

อัปพายสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปหีนสูตร

ว่าด้วยธรรมที่บุคคลละได้

[๙๐] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการนี้ ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ³⁶ ละได้แล้ว

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายวิมุตติ

๒. วิจิกิจจนา

๓. สีสัพพตปรามาส

๔. ราคะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

๕. โทสะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

๖. โมหะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการนี้แล ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ ละได้แล้ว

ปหีนสูตรที่ ๖ จบ

๗. อภัพพสูตร

ว่าด้วยผู้ไม่อาจให้ธรรมเกิดขึ้น

[๙๑] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เป็นผู้ไม่อาจให้ธรรม ๖ ประการเกิดขึ้นได้

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สักกายวิมุตติ

๒. วิจิกิจจนา

³⁶ คำว่า “บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ” ในสูตรที่ ๖-๑๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๕๔ หน้า ๕๓๐ ในเล่มนี้

๓. สิ้นชีพตปรามาส

๔. ราคะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

๕. โทสะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

๖. โมหะที่เป็นเหตุไปสู่อบาย

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฏฐิ เป็นผู้ไม่อาจให้ธรรม ๖ ประการนี้แลเกิดขึ้นได้

อภัพสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปฐมอภัพฐฐานสูตร

ว่าด้วยฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ สูตรที่ ๑

[๙๒] ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้

ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการ ะไรบ้าง คือ

บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฏฐิ

๑. เป็นผู้ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีศรัทธาในศาสดา

๒. เป็นผู้ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีศรัทธาในธรรม

๓. เป็นผู้ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีศรัทธาในสงฆ์

๔. เป็นผู้ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีศรัทธาในสิกขา

๕. เป็นผู้ไม่อาจกลับมาสู่เหตุที่ไม่ควรเข้าถึง³⁷

๖. เป็นผู้ไม่อาจให้ภพที่ ๘³⁸ เกิดขึ้นได้

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้แล

ปฐมอภัพฐฐานสูตรที่ ๘ จบ

๙. ทุตติยอภัพฐฐานสูตร

ว่าด้วยฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ สูตรที่ ๒

[๙๓] ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้

ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการ ะไรบ้าง คือ

บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฏฐิ

๑. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นของเที่ยง

๒. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นสุข

๓. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือธรรมว่าเป็นอัตตา

๔. เป็นผู้ไม่อาจทำอนันตริยกรรม³⁹

๕. เป็นผู้ไม่อาจเชื่อความบริสุทธิ์โดยถือมงคลตื่นข่าว⁴⁰

³⁷ เหตุที่ไม่ควรเข้าถึง ในที่นี้หมายถึงเวร ๕ ได้แก่ (ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเท็จ ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท) และทิวฏฐิ ๖๒ ประการ (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๙๒-๙๕/๑๕๕) ดู ที.สี. (ไทย) ๙/๒๘-๑๔๖/๑๒-๔๗

³⁸ ภพที่ ๘ หมายถึงปฏิสนธิที่ ๘ ในชั้นกามาวจร (ผู้ได้โสดาบันจะถือปฏิสนธิไม่เกิน ๗ ครั้ง) (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๙๒-๙๕/๑๕๕)

³⁹ ดู อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๕, อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕

⁴⁰ ถือมงคลตื่นข่าว หมายถึงถือว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นมงคล (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๙๒-๙๕/๑๕๕)

๖. เป็นผู้ไม่อาจแสวงหาเขตบุญนอกศาสนา
 ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้แล

ทุติยอภัพพื้นฐานสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ตติยอภัพพื้นฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ สูตรที่ ๓

[๙๔] ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้
 ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการ ะไรบ้าง คือ
 บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ
 ๑. เป็นผู้ไม่อาจฆ่ามารดา
 ๒. เป็นผู้ไม่อาจฆ่าบิดา
 ๓. เป็นผู้ไม่อาจฆ่าพระอรหันต์
 ๔. เป็นผู้ไม่อาจมีจิตคิดประทุษร้ายเพื่อทำลายโลหิตของตถาคตให้หือขึ้น
 ๕. เป็นผู้ไม่อาจทำลายสงฆ์ให้แตกกัน
 ๖. เป็นผู้ไม่อาจนับถือศาสดาอื่น
 ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้แล

ตติยอภัพพื้นฐานสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. จตุตถอภัพพื้นฐานสูตร ว่าด้วยฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ สูตรที่ ๔

[๙๕] ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้
 ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการ ะไรบ้าง คือ
 บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ
 ๑. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ที่ตนเองทำได้⁴¹
 ๒. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ที่ผู้อื่นทำได้
 ๓. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ที่ตนเองและผู้อื่นทำได้
 ๔. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นเองและตนเองไม่ได้ทำได้
 ๕. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นเอง และผู้อื่นไม่ได้ทำได้
 ๖. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นเอง ที่ตนเอง และผู้อื่นไม่ได้ทำได้
 ซ่อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าเหตุและธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากเหตุอันบุคคลผู้ ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ
 นั้นเห็นได้ดี

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่อาจเป็นได้ ๖ ประการนี้แล

จตุตถอภัพพื้นฐานสูตรที่ ๑๑ จบ

สិขีวรรคที่ ๙ จบ

⁴¹ หมายถึงไม่อาจยึดถือสุขและทุกข์ตามอำนาจทิวฐิของตนได้ (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๙๕/๑๕๕)

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สีติภาวสูตร	๒. อวารณตาสูตร
๓. โวโรปิตสูตร	๔. สุขุสุตติสูตร
๕. อัปปหายสูตร	๖. ปหีนสูตร
๗. อภัพพสูตร	๘. ปฐมอภัพพฐานสูตร
๙. ทุตติยอภัพพฐานสูตร	๑๐. ตติยอภัพพฐานสูตร
๑๑. จตุตถอภัพพฐานสูตร	

๑๐. อานิสังสวรค

หมวดว่าด้วยอานิสงส์

๑. ปาตุภาวสูตร

ว่าด้วยเหตุปรากฏ

[๙๖] ภิกษุทั้งหลาย เหตุปรากฏ ๖ ประการ หาได้ยากในโลก
เหตุปรากฏ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความปรากฏแห่งตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หาได้ยากในโลก
๒. บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ หาได้ยากในโลก
๓. บุคคลผู้เกิดขึ้นในถิ่นอริยะ⁴² หาได้ยากในโลก
๔. ความมีอินทรีย์ไม่บกพร่อง หาได้ยากในโลก
๕. ความไม่เงี้ยว ความไม่เป็นคนเซอะ หาได้ยากในโลก
๖. ความพอใจในกุศลธรรม หาได้ยากในโลก

ภิกษุทั้งหลาย เหตุปรากฏ ๖ ประการนี้แล หาได้ยากในโลก

ปาตุภาวสูตรที่ ๑ จบ

๒. อานิสังสสูตร

ว่าด้วยอานิสงส์แห่งโสดาปัตติผล

[๙๗] ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการทำให้แจ้งโสดาปัตติผล ๖ ประการนี้
อานิสงส์ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. มีความแน่นอนในศีลธรรม⁴³
๒. มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา
๓. ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ไม่มีความทุกข์
๔. ประกอบด้วยอสาธารณญาณ⁴⁴
๕. เห็นเหตุได้ดี
๖. เห็นธรรมที่เกิดขึ้นจากเหตุได้ดี

⁴² ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕๑ หน้า ๒๔๙ ในเล่มนี้ หมายถึงมัชฌิมประเทศ (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๙๖-๙๗/๑๕๖)

⁴³ ศีลธรรม ในที่นี้หมายถึงศาสนา (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๙๖-๙๗/๑๕๖)

⁴⁴ อสาธารณญาณ หมายถึงญาณที่ไม่ทั่วไปสำหรับปุถุชน (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๙๖-๙๗/๑๕๖)

ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการทำให้แจ้งโศดาปัตติผล ๖ ประการนี้แล
อานิสงส์สูตรที่ ๒ จบ

๓. อนิจจสูตร
ว่าด้วยความไม่เป็นของไม่เที่ยง

[๙๘] ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารว่าเป็นของเที่ยง จักประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ⁴⁵ได้

๒. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ไม่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จักก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม⁴⁶ได้

๓. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ไม่ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม จักทำให้แจ้งโศดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้

ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงว่าเป็นของไม่เที่ยง จักประกอบด้วยอนุโลมิกขันติได้

๒. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จักก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามได้

๓. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม จักทำให้แจ้งโศดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้

อนิจจสูตรที่ ๓ จบ

๔. ทุขสูตร
ว่าด้วยความเป็นทุกข์

[๙๙] ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารว่าเป็นสุข

ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงว่าเป็นทุกข์

ฯลฯ

ทุขสูตรที่ ๔ จบ

๕. อนัตตสูตร
ว่าด้วยความเป็นอนัตตา

[๑๐๐] ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมว่าเป็นอัตตา

ฯลฯ

⁴⁵ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๘ หน้า ๖๑๔ ในเล่มนี้

⁴⁶ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕๑ หน้า ๒๔๙ ในเล่มนี้

ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมทั้งปวงว่าเป็นอนัตตา ฯลฯ

อนัตตสูตรที่ ๕ จบ

๖. นิพพานสูตร ว่าด้วยนิพพาน

[๑๐๑] ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นนิพพานว่าเป็นทุกข์ จักประกอบด้วยอนุโลมิกขันติได้
๒. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ไม่ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จักก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามได้
๓. เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุผู้ไม่ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม จักทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้

ภิกษุทั้งหลาย

๑. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นนิพพานว่าเป็นสุข จักประกอบด้วยอนุโลมิกขันติได้
๒. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ จักก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามได้
๓. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม จักทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้

นิพพานสูตรที่ ๖ จบ

๗. อนวัฏฐิตสูตร ว่าด้วยความไม่มั่นคง

[๑๐๒] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอานิสงส์ ๖ ประการ สามารถทำเขตไม่จำกัด⁴⁷ในสังขารทั้งปวงแล้วทำอนิจจสัญญาให้ปรากฏได้

อานิสงส์ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุพิจารณาเห็นว่า

๑. สังขารทั้งปวงจักปรากฏว่าเป็นของไม่มั่นคง
๒. ใจของเราจักไม่ยินดีในโลกทั้งปวง
๓. ใจของเราจักออกไปจากโลกทั้งปวง
๔. ใจของเราจักน้อมไปสู่นิพพาน
๕. สังโยชน์ทั้งหลายของเราจักถึงการละได้

๖. เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยสามัญญะ⁴⁸ อันยอดเยี่ยม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอานิสงส์ ๖ ประการนี้แล สามารถทำเขตไม่จำกัดในสังขารทั้งปวงแล้วทำอนิจจสัญญาให้ปรากฏได้

อนวัฏฐิตสูตรที่ ๗ จบ

⁴⁷ ทำเขตไม่จำกัด หมายถึงทำเขตไม่จำกัดอย่างไรว่า “สังขารประมาณเท่านี้ ไม่เที่ยง นอกนี้จะถือว่าไม่เที่ยงก็หาไม่ได้” (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๒/๑๕๖)

⁴⁸ สามัญญะ ในที่นี้หมายถึงความเป็นสมณะ ได้แก่ อริยมรรค (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๒/๑๕๖)

๘. อุกขิตตาสิกสูตร

ว่าด้วยนิพพิทาบัญญัติเหมือนเพชรฆาตผู้เฝ้าดาบขึ้น

[๑๐๓] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอานิสงส์ ๖ ประการ สามารถทำเขตไม่จำกัดในสังขารทั้งปวงแล้วทำทุกขบัญญัติให้ปรากฏได้

อานิสงส์ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุพิจารณาเห็นว่า

๑. นิพพิทาบัญญัติ(ความกำหนดหมายความเปื้อนหาย)ในสังขารทั้งปวง จักปรากฏแก่เราเหมือนเพชรฆาตผู้เฝ้าดาบขึ้น

๒. ใจของเราจักออกไปจากโลกทั้งปวง

๓. เราจักมีปกติเห็นสันติในนิพพาน

๔. อนุสัยของเราจักถึงการเพิกถอน

๕. เราจักทำตามหน้าที่

๖. เราจักมีเมตตาบำรุงพระศาสดา⁴⁹

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอานิสงส์ ๖ ประการนี้แล สามารถทำเขตไม่จำกัดในสังขารทั้งปวงแล้วทำทุกขบัญญัติให้ปรากฏได้

อุกขิตตาสิกสูตรที่ ๘ จบ

๙. อตัมมยสูตร

ว่าด้วยอตัมมยะ⁵⁰

[๑๐๔] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอานิสงส์ ๖ ประการ สามารถทำเขตไม่จำกัดในธรรมทั้งปวงแล้วทำอนัตตบัญญัติให้ปรากฏได้

อานิสงส์ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุพิจารณาเห็นว่า

๑. เราจักเป็นอตัมมยะ

๒. อหังการ⁵¹ของเราจักดับไป

๓. มมังการ⁵²ของเราจักดับไป

๔. เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยอสาธารณญาณ⁵³

๕. เราจักเป็นผู้เห็นเหตุได้ดี

⁴⁹ พระเสขบุคคล ๗ จำพวก ย่อมบำรุงรับใช้พระตถาคตด้วยเมตตา ๗ วนพระชินาสพได้ผ่านการบำรุงรับใช้พระศาสดาแล้ว (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๓/๑๕๖)

⁵⁰ อตัมมยะ (ไม่มีตัมมยะ) ในที่นี้หมายถึงไม่มีตัวตนและทิวฐิ คำว่า ตัมมยะ เป็นชื่อเรียกตัวตนและทิวฐิ (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๔/๑๕๖)

⁵¹ อหังการ หมายถึงทิวฐิที่มีความยึดถือว่าเป็นเรา (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๔/๑๕๖)

⁵² มมังการ หมายถึงตัวตน คือความทะยานอยากว่าเป็นของเรา (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๔/๑๕๖)

⁵³ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙๗ หน้า ๖๒๑ ในเล่มนี้

๖. เราจักเป็นผู้เห็นธรรมที่เกิดขึ้นจากเหตุได้ดี
 ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอานิสงส์ ๖ ประการนี้แล สามารถทำเขตไม่จำกัดในธรรมทั้ง
 ปวงแล้วทำอนัตตสัญญาให้ปรากฏได้

อัมมยสูตรที่ ๙ จบ

๑๐ ภาสุตร

ว่าด้วยภพและสิกขา

[๑๐๕] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรละภพ ๓ ประการนี้ ควรศึกษาในสิกขา ๓ ประการ
 ภพ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามภพ (ภพที่เป็นกามาวจร)
๒. รูปภพ (ภพที่เป็นรูปาวจร)
๓. อรูปภพ (ภพที่เป็นอรูปาวจร)

นี่คือภพ ๓ ประการที่ภิกษุควรละ
 สิกขา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อริสีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง)
๒. อริจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง)
๓. อริปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง)

นี่คือสิกขา ๓ ประการที่ภิกษุควรศึกษา

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุละภพ ๓ ประการนี้ได้ และศึกษาสิกขา ๓ ประการ นี้ได้ เราจึงเรียก
 ภิกษุนี้ว่า “ตัดต้นหาได้แล้ว ถอนสังโยชน์นี้ได้แล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้วเพราะละมานะได้โดยชอบ⁵⁴”

ภาสุตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. ตัณหาสูตร

ว่าด้วยตัณหาและมานะ

[๑๐๖] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรละตัณหา ๓ ประการ และควรละมานะ ๓ ประการ
 ตัณหา⁵⁵ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามตัณหา (ความทะยานอยากในกามธาตุ)
๒. รูปตัณหา (ความทะยานอยากในรูปธาตุ)
๓. อรูปตัณหา (ความทะยานอยากในอรูปธาตุ)

นี่คือตัณหา ๓ ประการที่ภิกษุควรละ
 มานะ⁵⁶ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. มานะ (ความถือตัวว่าเสมอเขา)

⁵⁴ หมายถึงตัดต้นหาได้เด็ดขาดด้วยโลกุตตรมรรค ถอนสังโยชน์ ๑๐ ประการได้ ทำให้วิภวทุกขหฤตการ หมุนได้ (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๗/๓๙๘) และดู อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๗/๒๘๐, ๒๕๗/๔๑๔

⁵⁵ ดู อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๗/๕๗๓

⁵⁶ ดู อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๗๘-๘๘๑/๕๕๗-๕๕๘

๒. โอมานะ (ความถือตัวว่าด้อยกว่าเขา)

๓. อติมานะ (ความถือตัวว่าดีกว่าเขา)

นี่คือมานะ ๓ ประการที่ภิกษุควรละ

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุละตัณหา ๓ ประการนี้ได้ และละมานะ ๓ ประการ นี้ได้ เราจึงเรียกภิกษุนี้ว่า “ตัดตัณหาได้แล้ว ถอนสังโยชน์นี้ได้แล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้วเพราะละมานะได้โดยชอบ”

ตัณหาสูตรที่ ๑๑ จบ

อานิสังสวรคที่ ๑๐ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปาตุภาวสูตร	๒. อานิสังสสูตร
๓. อนิจจสูตร	๔. ทุกขสูตร
๕. อนัตตสูตร	๖. นิพพานสูตร
๗. อนวัฏฐิตสูตร	๘. อุกขิตตาสลิกสูตร
๙. อตัมมยสูตร	๑๐. ภาวสูตร
๑๑. ตัณหาสูตร	

หุติยปิณณาสก์ จบ

๑๑. ติกวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมหมวดละ ๓

๑. รากสูตร

ว่าด้วยรากะ

[๑๐๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รากะ (ความกำหนัด)
๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย)
๓. โมหะ (ความหลง)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้ ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญอุสุภะ^{๕๗} เพื่อละรากะ
๒. ภิกษุควรเจริญเมตตา^{๕๘} เพื่อละโทสะ

^{๕๗} **อุสุภะ** หมายถึง อกุศลกัมมฐาน คืออารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจที่พิจารณาร่างกายของตนและผู้อื่นให้เห็นสภาวะที่ไม่งาม มี ๑๐ ประการ (อง.ชกก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗) และดูรายละเอียดประกอบใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๐๒-๑๒๒/๑๙๔-๒๑๔

^{๕๘} **เมตตา** หมายถึงเมตตากัมมฐาน อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจที่ปรารถนาให้เขามีความสุข (อง.ชกก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗)

๓. ภิกษุควรเจริญปัญญา⁵⁹เพื่อละโมหะ
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

ราคสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุจจริตสูตร

ว่าด้วยทุจริต

[๑๐๘] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กายทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย)
๒. วจีทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยวาจา)
๓. มโนทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยใจ)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้
ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญกายสุจริต(ความประพฤติชอบด้วยกาย)เพื่อละกายทุจริต
 ๒. ภิกษุควรเจริญวจีสุจริต(ความประพฤติชอบด้วยวาจา)เพื่อละวจีทุจริต
 ๓. ภิกษุควรเจริญมโนสุจริต(ความประพฤติชอบด้วยใจ)เพื่อละมโนทุจริต
- ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

ทุจจริตสูตรที่ ๒ จบ

๓. วิตักกสูตร

ว่าด้วยวิตก

[๑๐๙] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามวิตก (ความตรึกในทางกาม)
๒. พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท)
๓. วิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้
ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญเนกขัมมวิตก(ความตรึกปลอดจากกาม)เพื่อละกามวิตก
 ๒. ภิกษุควรเจริญอุพยาบาทวิตก(ความตรึกปลอดจากพยาบาท)เพื่อละพยาบาทวิตก
 ๓. ภิกษุควรเจริญอวิหิงสาวิตก(ความตรึกปลอดจากการเบียดเบียน) เพื่อละวิหิงสาวิตก
- ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

วิตักกสูตรที่ ๓ จบ

⁵⁹ ปัญญา หมายถึงมัคคปัญญาพร้อมทั้งวิปัสสนา (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗)

๔. สัญญาสูตร ว่าด้วยสัญญา

[๑๑๐] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามสัญญา (ความกำหนดหมายในทางกาม)
๒. พยาบาทสัญญา (ความกำหนดหมายในทางพยาบาท)
๓. วิหิงสาสัญญา (ความกำหนดหมายในทางเบียดเบียน)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญเนกขัมมสัญญา(ความกำหนดหมายปลอดจากกาม) เพื่อละกามสัญญา
๒. ภิกษุควรเจริญอพยาบาทสัญญา(ความกำหนดหมายปลอดจาก พยาบาท)เพื่อละพยาบาทสัญญา
๓. ภิกษุควรเจริญอวิหิงสาสัญญา(ความกำหนดหมายปลอดจากการเบียดเบียน)เพื่อละวิหิงสาสัญญา

สัญญา

สัญญา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

สัญญาสูตรที่ ๔ จบ

๕. ธาตุสูตร ว่าด้วยธาตุ

[๑๑๑] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามธาตุ (ธาตุคือกาม)
๒. พยาบาทธาตุ (ธาตุคือพยาบาท)
๓. วิหิงสาธาตุ (ธาตุคือความเบียดเบียน)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญเนกขัมมธาตุ(ธาตุคือความปลอดจากกาม)เพื่อละกามธาตุ
๒. ภิกษุควรเจริญอพยาบาทธาตุ(ธาตุคือความปลอดจากพยาบาท) เพื่อละพยาบาทธาตุ
๓. ภิกษุควรเจริญอวิหิงสาธาตุ(ธาตุคือความปลอดจากการเบียดเบียน) เพื่อละวิหิงสาธาตุ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

ธาตุสูตรที่ ๕ จบ

๖. อัสนาสาทสูตร ว่าด้วยอัสนาสาทปฏิญญา⁶⁰

[๑๑๒] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อัสนาสาทปฏิญญา
๒. อัตตานุปฏิญญา⁶¹
๓. มิจฉาปฏิญญา⁶²

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญอนิจจังสัญญา (ความกำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร) เพื่อละอัสนาสาทปฏิญญา
๒. ภิกษุควรเจริญอนัตตสัญญา (ความกำหนดหมายรู้ความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง) เพื่อละ

อัตตานุปฏิญญา

๓. ภิกษุควรเจริญสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) เพื่อละมิจฉาปฏิญญา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

อัสนาสาทสูตรที่ ๖ จบ

๗. อรติสูตร

ว่าด้วยอรติ

[๑๑๓] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อรติ (ความไม่ยินดี)
๒. วิหิงสา (ความเบียดเบียน)

⁶⁰ อัสนาสาทปฏิญญา หมายถึง สัสสตปฏิญญา ความเห็นว่าเที่ยง (คือเห็นว่า อตตตา(ชีวาตมัน)และโลก เป็นสิ่งเที่ยงแท้ ยั่งยืน คงอยู่ตลอดไป เช่นเห็นว่า คน และสัตว์ตายไปแล้ว ร่างกายเท่านั้นทรุดโทรมไป ส่วนดวงชีพหรือมนัส เป็นธรรมชาติไม่สูญ ย่อมถือปฏิบัติจนธินำเน็ดอื่นต่อไป จัดเป็นมิจฉาปฏิญญาอย่างหนึ่ง) (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๒/๑๕๗)

⁶¹ อัตตานุปฏิญญา หมายถึง สกกายปฏิญญาที่มีวัตถุ ๒๐ ประการ (๑) เห็นรูปเป็นอัตตา (๒) เห็นอัตตามีรูป (๓) เห็นรูปในอัตตา (๔) เห็นรูปในรูป (๕) เห็นเวทนาเป็นอัตตา (๖) เห็นอัตตามีเวทนา (๗) เห็นเวทนาในอัตตา (๘) เห็นอัตตา ในเวทนา (๙) เห็นสัญญาเป็นอัตตา (๑๐) เห็นอัตตามีสัญญา (๑๑) เห็นสัญญาในอัตตา (๑๒) เห็นอัตตาในสัญญา (๑๓) เห็นสังขารเป็นอัตตา (๑๔) เห็นอัตตามีสังขาร (๑๕) เห็นสังขารในอัตตา (๑๖) เห็นอัตตาในสังขาร (๑๗) เห็นวิญญาณเป็นอัตตา (๑๘) เห็นอัตตามีวิญญาณ (๑๙) เห็นวิญญาณในอัตตา (๒๐) เห็นอัตตาในวิญญาณ (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๒/๑๕๗) และดู ที.สี. (ไทย) ๑๗/๑๕๕/๒๕๐, พุ.ม.อ. (บาลี) ๑๒/๑๕๘

⁶² มิจฉาปฏิญญา หมายถึง ปฏิญญา ๖๒ ประการ (อง.จก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๒/๑๕๗) และดู ที.สี. (ไทย) ๑๗/๒๔๘-๑๔๖/๑๒-๔๗

๓. อหัมมจริยา⁶³ (การประพาศิธรรม)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้
ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญมูทิตา(ความยินดี)เพื่อละอหัตถิ

๒. ภิกษุควรเจริญอวิหิงสา(ความไม่เบียดเบียน)เพื่อละวิหิงสา

๓. ภิกษุควรเจริญอหัมมจริยา(ความประพาศิธรรม)เพื่อละอหัมมจริยา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

อรติสูตรที่ ๗ จบ

๘. สันตุฏฐิตาสูต

ว่าด้วยสันตุฏฐิตา

[๑๑๔] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อสันตุฏฐิตา (ความไม่สันโดษ)

๒. อสัมปชัฏญะ (ความไม่มีสัมปชัฏญะ)

๓. มหิจจตา (ความปรารถนามาก)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญสันตุฏฐิตา(ความสันโดษ)เพื่อละอสันตุฏฐิตา

๒. ภิกษุควรเจริญสัมปชัฏญะ(ความมีสัมปชัฏญะ)เพื่อละอสัมปชัฏญะ

๓. ภิกษุควรเจริญอหิจจตา(ความปรารถนาล้น)เพื่อละอหิจจตา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

สันตุฏฐิตาสูตที่ ๘ จบ

๙. โทวจัสตาสูต

ว่าด้วยความเป็นผู้ว่ายาก

[๑๑๕] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ว่ายาก

๒. ความเป็นผู้มีปาปมิตร (มิตรชั่ว)

๓. ความฟุ้งซ่านแห่งจิต

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

⁶³ อหัมมจริยา ในที่นี้หมายถึงการประพาศิอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ (๑) ปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์) (๒) อทินนาทาน (ลักทรัพย์) (๓) กาเมสุมิถจาร (ประพาศิผิดในกาม) (๔) มุสาวาท (พูดเท็จ) (๕) ปิสุณวาจา (พูดส่อเสียด) (๖) ผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) (๗) สัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ) (๘) อภิขณา (เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) (๙) พยาบาท (คิดร้าย) (๑๐) มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) (อง. ฌก. อ. (บาลี) ๓/๑๑๓/๑๕๗)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้
ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญความเป็นผู้ว่าง่ายเพื่อละความเป็นผู้ว่ายาก
 ๒. ภิกษุควรเจริญความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร(มิตรดี)เพื่อละความเป็นผู้มีปาปมิตร
 ๓. ภิกษุควรเจริญอานาปานสติ(สติกำหนดลมหายใจเข้าออก)เพื่อละความฟุ้งซ่านแห่งจิต
- ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

โทวจัสสตาสูตฺรที่ ๙ จบ

๑๐. อุทฺธัจจสุตฺร ว่าด้วยอุทฺธัจจะ

[๑๑๖] ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้
ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อุทฺธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)
๒. อสังวร (ความไม่สำรวม)
๓. ปมาทะ (ความประมาท)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้
ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุควรเจริญสมณะ(ความสงบแห่งจิต)เพื่อละอุทฺธัจจะ
๒. ภิกษุควรเจริญสังวร(ความสำรวม)เพื่อละอสังวร
๓. ภิกษุควรเจริญอัปมาทะ(ความไม่ประมาท)เพื่อละปมาทะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๓ ประการนี้ เพื่อละธรรม ๓ ประการนี้แล

อุทฺธัจจสุตฺรที่ ๑๐ จบ

ติภววรรคที่ ๑๑ จบ

รวมพระสุตฺรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ราคสุตฺร	๒. ทุจฺจวิตฺตสุตฺร
๓. วิตกฺกสุตฺร	๔. สัณฺญาสุตฺร
๕. ธาตุสุตฺร	๖. อัสนาสสุตฺร
๗. อรติสุตฺร	๘. สันตฺภูตฺตาสฺตฺร
๙. โทวจัสสตาสฺตฺร	๑๐. อุทฺธัจจสุตฺร

๑๒. สามัญญวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมทั่วไป

๑. กายานุปัสสีสุตฺร

ว่าด้วยผู้ควรเจริญกายานุปัสสนา

[๑๑๗] พระผู้มี พระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ชอบการทำงาน⁶⁴
๒. ความเป็นผู้ชอบการพูดคุย
๓. ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
๔. ความเป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่
๕. ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย
๖. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นกาย ในกายอยู่
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจพิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ชอบการทำงาน
๒. ความเป็นผู้ชอบการพูดคุย
๓. ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
๔. ความเป็นชอบการคลุกคลีด้วยหมู่
๕. ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย
๖. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการนี้แลได้แล้ว จึงอาจพิจารณาเห็นกายในกายอยู่

กายนุปัสสีสูตรที่ ๑ จบ

๒. ธัมมานุปัสสีสูตร

ว่าด้วยผู้ควรเจริญธรรมานุปัสสนา

[๑๑๘] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นกายในกายอันเป็น
ภายในอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นกายในกายอันเป็นภายนอกอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นกายในกายอันเป็นทั้ง
ภายในและภายนอกอยู่ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่
ฯลฯ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอันเป็นภายในอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอัน
เป็นภายนอกอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นเวทนา ในเวทนาทั้งหลายอันเป็นทั้งภายในและภายนอกอยู่ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณา
เห็นจิตในจิตอันเป็นภายในอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอันเป็นภายนอกอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิต
อันเป็นทั้งภายในและภายนอกอยู่ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่
ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอันเป็นภายในอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอันเป็น
ภายนอกอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอันเป็นทั้งภายในและภายนอกอยู่

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ชอบการทำงาน

⁶⁴ การงาน หมายถึงการทำจิวร เย็บปะจิวร ทำถลกบาตร อังสะ ประคตเอด ผ่ากรองน้ำ การทำเชิงบาตร ผ่าเช็ดเท้า ไม่กวาด เป็นต้น (อง.ปญจก.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๘/๔๔)

๒. ความเป็นผู้ชอบการพุดคุย
๓. ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
๔. ความเป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่
๕. ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
๖. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละกรรม ๖ ประการนี้แลไม่ได้ ก็ไม่อาจพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย อันเป็นทั้งภายในและภายนอกอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละกรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอันเป็นทั้งภายในและภายนอกอยู่

กรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้ชอบการงาน
- ฯลฯ

๖. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละกรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว จึงอาจพิจารณาเห็น ธรรมในธรรมทั้งหลาย อันเป็นทั้งภายในและภายนอกอยู่

ธัมมานุปัสสีสูตรที่ ๒ จบ

๓. ตปุสสสูตร

ว่าด้วยตปุสสคหบดี

[๑๑๙] ภิกษุทั้งหลาย ตปุสสคหบดีประกอบด้วยกรรม ๖ ประการ เป็นผู้เชื่อมั่นในตถาคต⁶⁵ เห็นอมตธรรม ทำให้แจ้งอมตธรรมอยู่

กรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพุทธเจ้า
๒. ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในธรรม
๓. ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในสงฆ์
๔. อริยศีล
๕. อริยญาน
๖. อริยวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ตปุสสคหบดีประกอบด้วยกรรม ๖ ประการนี้แล เป็นผู้เชื่อมั่นในตถาคต เห็นอมตธรรม ทำให้แจ้งอมตธรรมอยู่

ตปุสสสูตรที่ ๓ จบ

๔-๒๓. ภัลลิกาทีสูตร

ว่าด้วยภัลลิกคหบดีเป็นต้น

[๑๒๐-๑๓๙] ภิกษุทั้งหลาย ภัลลิกคหบดี ประกอบด้วยกรรม ๖ ประการฯลฯ สู้ตัดตอนาถปิณฑกคหบดี ฯลฯ จิตตคหบดีชาวเมืองมัจฉิกาสังฆ์ ฯลฯ หัตถกคหบดีชาวเมืองอาฬวี ฯลฯ เจ้าศากยะพระนามว่า

⁶⁵ เป็นผู้เชื่อมั่นในตถาคต หมายถึงมีจิตตั้งมั่นดีหมดความสงสัยในพระคุณของพระพุทธเจ้า (อภ.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๙-๑๒๑/๑๕๗)

มหานามะ ฯลฯ อุคคคหบดีชาวเมืองเวสาลี ฯลฯ อุคคคหบดี ฯลฯ สุธัมมพัฏฐคหบดี ฯลฯ หมอชีวก โกมาร ภัจจ์ ฯลฯ นกุลปีตาคหบดี ฯลฯ ตวกัณณิกคหบดี ฯลฯ ปุณณคหบดี ฯลฯ อสิทัตตคหบดี ฯลฯ สันถานคหบดี ฯลฯ วิชัยคหบดี ฯลฯ วัชชียมหิตคหบดี ฯลฯ เมณฑกคหบดี ฯลฯ วาเสฏฐอุบาสก ฯลฯ อริฏฐอุบาสก ฯลฯ สาทัตตอุบาสก ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ เป็นผู้เชื่อมั่นในตถาคต เห็นอมตธรรม ทำให้แจ้งอมตธรรม อยู่

ธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพุทธเจ้า
๒. ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในธรรม
๓. ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในสงฆ์
๔. อริยศีล
๕. อริยญาน
๖. อริยวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย สาทัตตอุบาสกประกอบด้วยธรรม ๖ ประการนี้แล เป็นผู้เชื่อมั่นในตถาคต เห็นอมตธรรม ทำให้แจ้งอมตธรรมอยู่

ภัลลิกาทีสุตที่ ๔-๒๓ จบ

ราคาเปยยาล

[๑๔๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๖ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคา ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ทัสสนานุตตริยะ(การเห็นอันยอดเยี่ยม)
๒. สนวนานุตตริยะ(การฟังอันยอดเยี่ยม)
๓. ลากานานุตตริยะ(การได้อันยอดเยี่ยม)
๔. สิกขานานุตตริยะ(การศึกษาอันยอดเยี่ยม)
๕. ปาวิจริยานานุตตริยะ(การบำรุงอันยอดเยี่ยม)
๖. อนุสสทานานุตตริยะ(การระลึกอันยอดเยี่ยม)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๖ ประการนี้แล เพื่อรู้ยิ่งราคา (๑)

[๑๔๑] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๖ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคา ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. พุทธานุสสติ(การระลึกถึงพระพุทเจ้า)
๒. ธัมมานุสสติ(การระลึกถึงพระธรรม)
๓. สังฆานุสสติ(การระลึกถึงพระสงฆ์)
๔. สีลानุสสติ(การระลึกถึงศีล)
๕. จาคานุสสติ(การระลึกถึงการบริจาค)
๖. เทวตานุสสติ(การระลึกถึงเทวดา)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๖ ประการนี้แล เพื่อรู้ยิ่งราคา (๒)

[๑๔๒] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๖ ประการ เพื่อรู้ยิ่งราคา ๖ ประการ^{๖๖} อะไรบ้าง คือ

^{๖๖} ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๓๕ หน้า ๔๘๓ ในเล่มนี้

๑. อนิจจสัญญา
๒. อนิจเจ ทุกขสัญญา
๓. ทุกเข อนัตตสัญญา
๔. ปหานสัญญา
๕. วิราคสัญญา
๖. นิโรธสัญญา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๖ ประการนี้แล เพื่อรู้ยิ่งราคะ (๓)

[๑๔๓-๑๖๙] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๖ ประการ เพื่อกำหนดรู้ราคะ

- ... เพื่อความสิ้นราคะ
- ... เพื่อละราคะ
- ... เพื่อความสิ้นไปแห่งราคะ
- ... เพื่อความเสื่อมไปแห่งราคะ
- ... เพื่อความคลายไปแห่งราคะ
- ... เพื่อความดับไปแห่งราคะ
- ... เพื่อความสละราคะ
- ... เพื่อความสละคืนราคะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเจริญธรรม ๖ ประการนี้แล เพื่อความสละคืนราคะ (๔-๑๐)

[๑๗๐-๖๔๙] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๖ ประการ เพื่อรู้ยิ่ง โทสะ (ความคิด
ประทุษร้าย)

- ... เพื่อกำหนดรู้โทสะ
- ... เพื่อความสิ้นโทสะ
- ... เพื่อละโทสะ
- ... เพื่อความสิ้นไปแห่งโทสะ
- ... เพื่อความเสื่อมไปแห่งโทสะ
- ... เพื่อความคลายไปแห่งโทสะ
- ... เพื่อความดับไปแห่งโทสะ
- ... เพื่อความสละโทสะ

... เพื่อความสละคืนโทสะ ... โมหะ (ความหลง) ... โภคะ (ความโกรธ) ... อุปนาหะ (ความผูกโกรธ)
... มกฺขะ (ความลบล้างคุณท่าน) ปฬาสะ (ความตีเสมอ) ... อิสสา (ความริษยา) ... มัจฉริยะ (ความตระหนี่) ...
มายา (มารยา) ... สาถยยะ (ความอื้ออวด) ... ถัมภะ (ความหัวดี) ... สารัมภะ (ความแข่งดี) ... มานะ
(ความถือตัว) ... อติมานะ (ความดูหมิ่นเขา) ... มทะ (ความมัวเมา) ... ปมาทะ (ความประมาท) ...

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลควรเจริญธรรม ๖ ประการนี้แล เพื่อความสละคืนปมาทะ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล
(๔๑-๕๐๑)

ภาคเปยยาล จบ
ฉกฺกนิบาต จบปริบฺรณํ